

زبان فارسی در آیینۀ کلام مقام معظم رهبری، حضرت امام خامنه‌ای

احداله رحیم‌پور^۱

ثوراله نوروزی^۲

چکیده

حافظه تاریخی ملت‌ها در زبان آن ملت مستور است. رکن اساسی و عنصر بارز هویت ما، زبان فارسی است. مهم‌ترین عامل پاسداشت زبان، اراده کاربران آن است و قوه محرکه این اراده جمعی، نقش و کارکرد رهبران آن جامعه می‌باشد. این پژوهش با هدف تحلیل محتوای بیانات مقام معظم رهبری به عنوان سند بالادستی نظام، به شناخت ویژگی‌های زبان فارسی، پرداخته است. روش پژوهش تحلیل محتواست که با استفاده از تکنیک‌های مقوله‌ای، داده‌ها گردآوری سپس مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. ویژگی‌هایی که در بیانات مقام معظم رهبری برای زبان فارسی آمده عبارتند از: ترکیب‌پذیری، شیوایی و سادگی، غنی و سرشار بودن، گنجایش و ظرفیت داشتن، آهنگین و شیرین بودن، گستردگی و دامنه نفوذ، زبان علم، زبان اسلام و انقلاب اسلامی. که در بین این ویژگی‌ها، ویژگی «زبان علم، اسلام و انقلاب اسلامی» از اهمیت زیادی برخوردار است.

کلیدواژه:

زبان فارسی، بیانات مقام معظم رهبری، تحلیل محتوا، حضرت امام خامنه‌ای

^۱ - دانش آموخته زبان و ادبیات فارسی، واحد خلخال، دانشگاه آزاد اسلامی، خلخال - ایران و مدرس دانشگاه پیام نور .
a.rahimpor1353@gmail.com

^۲ - گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه پیام نور، خلخال - ایران. (نویسنده مسؤل)
اعلام وصول: ۹۳/۱۲/۱۸ پذیرش: ۹۶/۰۴/۲۸

مقدمه

در مباحث علوم انسانی هویت، مساوی فرهنگ و فرهنگ شناسنامه ملّتی است که از یک تاریخ، احساس و درد مشترکی برخوردارند. آنچه شالوده فرهنگ و ابزار انتقال دهنده این احساس و تاریخ مشترک در رگ‌های فرهنگ است وجود زبانی پویا، زنده و پرفرقت است. زبان هم ابزاری برای انتقال مفاهیم و هم خود، پدیده اجتماعی است؛ پدیده‌ای برای بیان مشخصه یک ملّت از ملل دیگر؛ لذا می‌توان گفت: حافظه تاریخی ملّت‌ها در زبان آن ملّت مستور است و با شناخت زبان و فراهم ساختن نشو و نمای آن مسیر عرضه فرهنگ و بالیدن به هویت ملی میسر خواهد شد.

با پیدایش تکنولوژی و وسایل ارتباطی، جهان تبدیل به دهکده‌ای شده که روز به روز از تعداد زبان‌های زنده دنیا کاسته می‌شود و به عبارتی با تغییر و اضمحلال یک زبان، هویت قومی یا ملّتی دچار دگرگونی و نابودی می‌گردد.

فرهنگ و ارزش‌های غربی در فرایند جهانی سازی سبب از بین رفتن فرهنگ‌های بومی شده و غالب ارزش‌ها و هنجارهای جهانی، رنگ و بوی غربی به خود گرفته‌اند. شاهرگ حیاتی فرهنگ، زبان است؛ زبان بازگو کننده تاریخ، اندیشه و هویت مردمی است که با آن سخن می‌گویند. تنوع زبانی مرادف با تنوع فرهنگ‌ها و تمدن‌هاست و با اضمحلال یک زبان زنده، فرهنگ و تمدنی دگرگون خواهد شد. لذا سازمان جهانی یونسکو سال ۲۰۰۸ میلادی را به نام سال زبان مادری نامید.

این چالش البته برای زبان فارسی مضاعف است؛ چرا که اولاً؛ زبان فارسی یکی از مؤلفه‌های هویت بخش فرهنگ ایرانی - اسلامی است و ثانیاً؛ بار فرهنگی را به دوش می‌کشد که در عصر حاضر، رقیب فرهنگ امپریالیستی غرب است. ثالثاً؛ این زبان در منطقه‌ای به کار گرفته می‌شود که در مجاورت آن زبان‌ها و گویش‌های قومی و محلی کاربرد دارد.

«اگر نظر ارسطو را پیش چشم داشته باشیم در می‌یابیم زمانی که قوم ایرانی به دنبال یافتن تبار دیرینه خویش بود ادبیات فارسی به دادش رسید و با ایرانیان از «او» یعنی اسطوره و حماسه و تاریخ اجدادش سخن گفت و شاهنامه را به ارمغان آورد» (قبادی، ۱۳۹۰: ۱۳۹).

بنابراین، پرداختن به زبان فارسی و تلاش برای صیانت و پاسداشت آن از اهمّ ضروریات است. برای رسیدن به این هدف، عواملی می‌توان برشمرد که از آن جمله می‌توان به ویژگی‌های ذاتی زبان، اراده کاربران و نگرش رهبران جامعه اشاره نمود. آنچه در زمان حال از همه این‌ها مهم‌تر می‌نماید اراده سیاسی و اجتماعی ملت‌هاست که در پاسداشت و صیانت از زبان شان جلوه‌گری می‌نماید؛ اراده‌ای که از رهبران‌شان می‌تراود و در بین آحاد جامعه گسترانیده می‌شود.

بنابر این، این پژوهش با هدف بررسی بیانات معظم له از سال ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۳ در پی پاسخ به این سؤال اساسی است: مقام معظم رهبری در بیانات خود چه ویژگی‌ها و خصوصیات را برای زبان و ادب فارسی برشمرده‌اند؟ و کدام یک از آن‌ها از دیدگاه معظم له مهم‌تر می‌باشد؟

زبان فارسی و ضرورت توجه به آن در کلام رهبر معظم انقلاب

حضرت آیت الله العظمی امام خامنه‌ای شخصیتی است، عاشق و شیفته فرهنگ ایرانی اسلامی که زبان فارسی یکی از عناصر مهم آن تلقی می‌شود. ایشان در جمع ادیبان، شاعران، نخبگان و برنامه‌ریزان فرهنگی کشور، همواره بیاناتی را در خصوص صیانت از عناصر فرهنگی از جمله «زبان فارسی» ایراد می‌کنند که با تحلیل و بررسی این بیانات، می‌توان در ضرورت پاسداشت این گوهر ارزشمند بیشتر کوشید. ایشان ضرورت توجه به پاسداشت زبان فارسی را بدین گونه مورد تأکید قرار می‌دهند: «زبان فارسی در واقع جویبار پرفیضی از گنجینه عظیم موارث فرهنگی ایرانیان و ملت‌های فارسی‌زبان است و برای ملت‌های دیگر نیز پدیده‌ای بسیار بزرگ و شکوهمند محسوب می‌شود. زبان فارسی وسیله‌ای انحصاری برای دست یافتن به مفاهیم والا و

حکمت عظیم و بی نظیری است که در میراث فرهنگی این زبان، در کتاب‌های علمی، ادبیات، حکمت و اخلاق به صورت شعر و نثر وجود دارد و بر همین اساس زبان فارسی برای تمام کسانی که علاقه‌مند به معارف والای بشری هستند، یک ذخیره مهم، با ارزش، قابل فراگیری و پیگیری زبان فارسی کلمه طیبه‌ای است و اصل ثابتی دارد. زبان فارسی، زبانی فاخر، زیبا، رسا و پر ظرفیت است و محموله بسیار عظیمی از گنجینه معارف بشری و میراث ذهنیات و عقلیات بشری را با خود به همراه دارد.» (۱۳۷۴/۱۰/۱۶).

باز در جای دیگر می‌فرمایند: «زبان، استخوان فقرات یک ملت است.» (۱۳۸۴/۰۲/۱۲).
«فارسی‌زبانان و علاقه‌مندان و دوستان این زبان در سراسر جهان و صاحبان ذوق و اندیشه باید با جدیت کامل و اهتمام فراوان، تلاش مضاعفی را برای اعتلای زبان فارسی به عمل آورند.» (۱۳۷۴/۱۰/۱۶).

«ما باید برای رواج زبان فارسی در دنیا و گسترش جغرافیای آن تلاش کنیم تا این زبان در موضع قدرت قرار گیرد و بتواند بخش عظیمی از مدنیت گذشته عالم را که با خود همراه دارد به دنیا ارائه دهد.» (۱۳۷۷/۱۲/۱۲).

«اگر فارسی‌زبانان فاضل، دانشور، آگاه، دلسوز و پیگیر نتوانند این زبان را با نیازهای امروز خود همراه و هم‌ساز کنند، بدون تردید دچار ضعف و مغلوبیت خواهند شد.» (۱۳۷۷/۱۲/۱۲).

ویژگی‌های زبان و ادب فارسی در بیانات مقام معظم رهبری

هفت سخنرانی مقام معظم رهبری که با تکنیک تحلیل مقوله‌ای مورد مطالعه و بررسی قرار گرفت، مشخص شد، ایشان برای زبان فارسی ویژگی‌هایی را برشمرده‌اند که در زیر به آن‌ها اشاره می‌شود:

الف: ترکیب پذیری

کاربران هر زبانی برای انتقال مفاهیم و کلمات نیاز به واژه سازی دارند. در ساخت واژه‌ها ویژگی‌های زبان از اهمیت فراوانی برخوردار است. به عنوان نمونه زبان عربی زبانی اشتقاقی است. یعنی در ساخت واژه‌ها از ریشه واژگان استفاده می‌کنند. البته دستور نویسان زبان فارسی درخصوص این که زبان فارسی از نوع زبان اشتقاقی است یا ترکیبی، نظرات متناقضی دارند.

مقام معظم رهبری یکی از ویژگی‌های بارز و نقطه قوت زبان فارسی را ترکیب‌پذیری این زبان می‌داند به طوری که می‌فرماید: «زبان فارسی به لحاظ دایره گسترده لغات و جنبه واژگانی و قدرت ترکیبی آن، زبان نیرومندی است و اهمیت و ارزش بسیار بالایی دارد» (۱۳۷۲/۱۱/۱۸).

«زبان فارسی از گسترش واژه گانی و ظرفیت ترکیب‌پذیری برخوردار است» (۱۳۷۴/۱۰/۱۶).

«زبان فارسی در زمینه ترکیب، زبان معجزه‌گری است و باید از ظرفیت عظیم و شگفت‌آور ترکیبی آن استفاده شود» (۱۳۷۴/۱۰/۱۶).

«به نظر من، زبان فارسی از جهتی یک زبان استثنایی است. زبان عربی با آن گسترش واژگانی که دارد، خصوصیت زبان فارسی را ندارد و آن، ترکیب‌پذیری زبان فارسی است. می‌شود با سلیقه‌های خوب، از زبان فارسی، بی‌نهایت ترکیب‌های خوب درست کرد. البته ترکیب‌های غلط و بد هم می‌شود درست کرد و امروز ما دچار این بلیه هستیم؛ یعنی هرکس ترکیبی درست می‌کند! البته در سابق لغت درست می‌کردند، که دفع کردنش آسان‌تر بود» (۱۳۷۰/۱۱/۲۹).

پس نظر به آنچه ذکر شد، در دیدگاه مقام معظم رهبری به عنوان ادیبی حاذق و زبان‌شناسی توانا، زبان فارسی از جنس زبان‌های ترکیبی است و خصوصیت ترکیب‌پذیری آن وجه امتیاز آن نسبت به سایر زبان‌هاست.

ب: شیوایی و سادگی

ویژگی شیوایی زبان به قدری مهم است که، حضرت موسی (ع) از خداوند می خواهد برادرش هارون که زبانی فصیح و شیوا دارد او را در امر رسالتش یاری نماید. و آخی هارون هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا فَارِسَلَهُ مَعِيَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِي إِنِّي أَخَافُ إِنْ يَكْذِبُونَ^۱

شیوا در لغت به معنی فصیح و بلیغ آمده است که زبان فارسی از این منظر بسیار غنی است و کاربران زبان فاسی با بهره گیری از شیوایی زبان فارسی، تلاش می نمایند تا مفاهیم و اندیشه های ذهنی خود را به راحتی مخاطبان نشان برسانند و بعضاً با استفاده از زبان شعر فارسی این تأثیرگذاری را به اوج می رسانند و اغلب شاعران بزرگ فارسی نیز در اشعارشان به این ویژگی زبان فارسی اشاره کرده اند. چنان که حافظ می سراید:

شکرشکن شوند همه طوطیان هند زین قند پارسی که به بنگاله می رود

(حافظ، ۱۳۷۷: ۱۷۸)

و یا در جایی باز حافظ در اشاره به بلیغ بودن شعر خود می گوید:

آب حیوانش ز منقار بلاغت می چکد زاغ کلک من بنامیزد چه عالی مشرب است

(همان: ۳۱۳)

باز در جایی دیگر سعدی در خصوص روشن نگه داشتن چراغ بلاغت در شعر فارسی

می گوید:

شبی زیت فکرت همی سوختم چراغ بلاغت می افروختم

(سعدی، ۱۳۴۰: ۳۳۴)

^۱ - (قصص؛ ۳۴): و برادرم هارون از لحاظ بیان و فصاحت کلام بر من برتری دارد پس استدعا دارم او را برای تصدیق و تأیید من همراه من بفرست چون که بیم دارم که مرا تکذیب کنند و من از عهده پاسخگویی بر نیایم.

و در جایی دیگر نیز در خصوص فصاحت موجود در زبانش می‌سراید:

سعدی که داد حسن همه نیکوان دهد عاجز بماند در تو زبان فصاحتش

(همان: ۳۶۷)

شیوایی و بلاغت زبان فارسی، از ویژگی‌هایی است که مقام معظم رهبری نیز به آن توجه کرده و آن را از هنر بزرگ شاعران فارسی از جمله مثل سعدی و حافظ دانسته است:

«به نظر من، هنر بزرگ کسانی مثل سعدی یا حافظ یا فردوسی این است که هفتصد سال پیش یا هزار سال پیش، طوری حرف زدند که ما امروز وقتی که آن سخنان را باز می‌گوییم، اصلاً احساس غربت و وحشیگری نمی‌کنیم؛ اصلاً زبان، زبان امروز است؛ یعنی حقیقتاً می‌شود گفت که هزار سال جلوتر از زمان خودشان حرف زدند. یقیناً مردم زمان سعدی، به رسایی و شیوایی «بوستان» حرف نمی‌زدند؛ نثر آن دوره‌ها در اختیار ماست و داریم می‌بینیم. «بوستان» یا «گلستان»، این طور سلیس و روان و شیواست. امروز وقتی که انسان شعر آن زمان را می‌خواند، مثل این است که دو نفر دارند با زبان شیرین فارسی امروز با هم حرف می‌زنند؛ همین طور است حافظ؛ همین‌طورند بعضی از شعرای برجسته و خوب سبک هندی. علی‌ایحال، باید زبان را پیش برد؛ یعنی هم چنان که آن‌ها جلوتر از زمان خودشان حرکت کردند، ما هم باید حرکت کنیم» (۱۳۷۰/۱۱/۲۹).

«زبان پرفرغیت، شیرین، رسا و زیبا توانسته است بخش عظیمی از مناطق جغرافیایی جهان را تحت تسلط و سیطره معنوی خود درآورد» (۱۳۷۷/۱۲/۱۲).

«زبان فارسی با نفوذ معنوی، کارآیی، شیوایی و قدرت بلاغت خود در دل ملت‌ها جا باز کند» (۱۳۷۷/۱۲/۱۲).

ج: غنی و سرشار

غنی در لغت به معنی «توانگر، بی نیاز، سرشار، باشکوه و وافر» آمده است (ذیل لغت غنی در دهخدا، معین و المعالی). آبخور و پایگاه فکری و معرفتی زبان فارسی فرهنگ ایرانی - اسلامی است. این شاخصه سبب شده در طول تاریخ لغاتی از این زبان از سوی زبان‌های دیگر به عاریت گرفته شود. حتی به سبب این حکم، مفاهیم عرفانی، کلامی، علمی و ادبی به همه سوی عالم از شبه قاره هند تا غرب دنیا انتقال یابد. هم چنین بال گرفتن خطبا، شعرا و همه عالمان ایرانی به سبب غنی بودن این زبان است در واقع با نشستن به بال زبان فارسی بود علما، خطبا، شعرا و... نام آور شدند.

هر چه گویم از تو زان افزون تری	ای زبان فارسی افسون گری
از توان برتر روان بخشیده‌ای	تو به فردوسی توان بخشیده‌ای
(خطیبی، ۹۳/۰۶/۱۶)	

مقام معظم رهبری زبان فارسی را غنی از معارف و اندیشه‌های اسلامی می‌داند و درباره این ویژگی زبان فارسی می‌فرماید: «زبان فارسی، فرهنگ غنی‌یی را با خودش می‌برده است؛ این فرهنگ امروز در اختیار ماست؛ عمدتاً هم فرهنگ اسلامی است» (۱۳۷۰/۱۱/۲۹).

«زبان فارسی رایج، حدود هزار و دویست سال ذخیره فرهنگی برجسته دارد که می‌توان از آن برای پیشبرد فرهنگ بشری استفاده کرد و به آن غنا بخشید» (۱۳۷۲/۱۱/۱۸).

فارسی، زبانی غنی و شیرین است. هزار شیوه در کار فارسی گویی و فارسی‌نویسی برای عنوان زدن وجود دارد. خوب؛ از این شیوه‌ها استفاده کنیم» (۱۳۷۵/۰۲/۱۳).

د: آهنگین و شیرین بودن

«پارسی، مانند شیرینی است.» این جمله‌یی ست معروف و منتسب به یک محقق هلندی به نام «تایدنس». (گود، ۲۰۰۶: ۲۵۱)

شهد زبان فارسی در ظرف شعر هوید است. شعر در طول تاریخ، حافظ و رواج دهنده زبان فارسی بوده و هست. فارسی زبانان در مکالمات روزمره همواره از ضرب المثل‌ها، کنایه‌ها و اشعار آهنگین استفاده می‌کنند. غزل‌های عاشقانه و دوبیتی‌ها و ترانه‌ها، داستان‌های مسجع و شعرهای عرفانی در بین کاربران زبان فارسی بدان شیرینی و جذابیتی مضاعف بخشیده‌است.

«شیرینی، آهنگین بودن و گوشنوازی زبان فارسی باعث گسترش و اشاعه آن در بین ملل مختلف جهان گشته‌است، مقام معظم رهبری در بیاناتش به این ویژگی، این چنین اشاره می‌کنند: من از بعضی کسانی که در مجامع جهانی خیلی حضور پیدا می‌کنند و نطق‌های مختلف را می‌شنوند، شنیدم که می‌گفتند آهنگ زبان فارسی و نطق‌های فارسی، گیراتر از آهنگ زبان‌های دیگر است. ما هم گاهی می‌بینیم که بعضی از اشخاصی که از کشورهای متعدد به ایران می‌آیند و در این جا صحبت می‌کنند، آن زیبایی و فراز و نشیب لطیف زبان فارسی در کلامشان احساس نمی‌شود. البته این‌ها را بایستی زبان‌شناسان بگویند؛ چیزی نیست که با گوش بشود فهمید؛ لابد موازین و معیارهایی دارد که این‌ها را زبان‌شناسان می‌فهمند» (۱۳۷۰/۱۱/۲۹).

«زبان فارسی یک زبان زنده، شیرین، گسترده و برخوردار از خصوصیات برجسته زبان‌شناسی است که هیچ محدودیتی ندارد و تمامی مفاهیم مهم، ظریف، دقیق و جدید را می‌توان با آن بیان کرد» (۱۳۷۲/۱۱/۱۸).

«زبان فارسی آهنگی گوشنواز، به هنجار و زیبا دارد و با تکیه بر خصوصیات واژگانی و ترکیبی خود می‌تواند هر بخشی از گستره معارف بشری را ارائه دهد و آن را بیان کند» (۱۳۷۴/۱۰/۱۶).

«فارسی، زبانی غنی و شیرین است. هزار شیوه در کار فارسی‌گویی و فارسی نویسی برای عنوان زدن وجود دارد» (۱۳۷۵/۲/۱۳).

«زبان پر ظرفیت، شیرین، رسا و زیبا توانسته‌است بخش عظیمی از مناطق جغرافیایی جهان را تحت تسلط و سیطره معنوی خود درآورد» (۱۳۷۷/۱۲/۱۲).

«زبان فارسی یک آهنگ موسیقایی زیبا دارد و از انعطاف، روانی و کشش بسیار بالایی برخوردار است؛ بنا بر این در زبان فارسی، خشونت وجود ندارد و بسیار دلنشین و دلپسند است» (۱۳۷۷/۱۲/۱۲).

ه: گستردگی و دامنه نفوذ

زبان فارسی در طول تاریخ هم گستره جغرافیایی دارد و هم نفوذ دردل درباریان، دانشگاهیان و بین عوام. بنا به آثار و شواهد تاریخی زبان فارسی از شرق، تا ماوراءالنهر، هند و چین و از غرب تا شبه جزیره بالکان و اروپای شرقی گستره جغرافیایی داشته است. به طوری که اینک زبان رسمی مردم افغانستان، تاجیکستان زبان فارسی بوده و زبان اردو در پاکستان شدیداً تحت تأثیر زبان فارسی می باشد.

جاذبه و گیرایی زبان فارسی سبب نفوذ آن در بخش وسیعی از جهان شده و در طول تاریخ از خاور تا باختر کره خاکی حوزه نفوذ زبان فارسی بوده است معظم رهبری در این خصوص می فرمایند: «یک روز از چین تا روم و همین آسیای صغیر، مرز زبان فارسی را تشکیل می دادند. انسان می بیند که در دوران عثمانی، دیوان و مکاتبات آن ها به زبان فارسی بوده است و شعرایی به زبان فارسی داشتند. بهترین شعرای بخشی از دوران عثمانی، شعرای فارسی گو هستند؛ وضع هند و شبه قاره هند هم که معلوم است. بنابراین، نفوذ زبان فارسی بسیار بوده است» (۱۳۷۰/۱۱/۲۹).

«زبان فارسی یک زبان زنده، شیرین، گسترده و برخوردار از خصوصیات برجسته زبان شناسی است که هیچ محدودیتی ندارد» (۱۳۷۲/۱۱/۱۸).

«زبان فارسی در برهه ای از زمان، زبان رسمی بخش وسیعی از جهان بوده است و در دو قرن پیش از این در هند، آسیای صغیر و ترکیه امروز، زبان فارسی رایج بوده و به نظر ما در صد سال اخیر یک تلاش حساب شده ای را علیه زبان فارسی از هند آغاز کردند که دامنه آن به تدریج

عثمانی، ترکیه جدید و سپس آسیای مرکزی را در بر گرفت و حرکت‌های گسترده‌ای برای محدود کردن زبان فارسی به عمل آمد. اما در عین حال زبان فارسی با استواری و قدرت تمام پابرجا باقی مانده است» (۱۳۷۲/۱۱/۱۸).

«زبان فارسی با نفوذ معنوی، کارآیی، شیوایی و قدرت بلاغت خود در دل ملت‌ها جا باز کند و برای آنان فرهنگ، دین، معرفت و تمدن به ارمغان آورد» (۱۳۷۷/۱۲/۱۲).
«دوستان! زبان فارسی یک روزی از قسطنطنیه آن روز، از استانبول آن روز، زبان علمی بوده تا شبه قاره هند» (۱۳۹۲/۰۹/۱۹).

و: گنجایش و ظرفیت

زبان فارسی دریچه‌ای است به دریای معرفت و شناخت. اسلام این دین کامل، در مناطق مختلف جهان در ظرف زبان فارسی اشاعه پیدا کرد. بزرگ‌ترین عرفا، مفاهیم عرفانی را بزرگ‌ترین فلاسفه مفاهیم فلسفی را، بزرگترین شاعران شعرهای بی‌بدیل را به جهت گنجایش عظیم زبان فارسی توانستند بیان کنند. این ویژگی در کلام مقام معظم رهبری این‌گونه آمده است: «امروز ما به یک زبان قوی و جا افتاده و پُرظرفیت احتیاج داریم؛ و آن زبان فارسی است، که بحمدالله در دسترس ما هم هست» (۷۰/۰۹/۱۸).

«این زبان خیلی سعه و ظرفیت دارد. به نظر من، زبان فارسی از جهتی یک زبان استثنایی است. زبان عربی با آن گسترش واژگانی که دارد، خصوصیت زبان فارسی را ندارد» (۱۳۷۰/۱۱/۲۹).

«زبان فارسی به لحاظ دایره گسترده لغات و جنبه واژگانی و قدرت ترکیبی آن، زبان نیرومندی است و اهمیت و ارزش بسیار بالایی دارد» (۱۳۷۲/۱۱/۱۸).

«زبان فارسی، زبانی فاخر، زیبا، رسا و پُرظرفیت است و محموله بسیار عظیمی از گنجینه معارف بشری و میراث ذهنیات و عقلیات بشری را با خود به همراه دارد» (۷۴/۱۰/۱۶).

«زبان پُرظرفیت، شیرین، رسا و زیبا توانسته است بخش عظیمی از مناطق جغرافیایی جهان را تحت تسلط و سیطره معنوی خود درآورد» (۱۳۷۷/۱۲/۱۲).

ز: زبان علم، زبان اسلام و انقلاب اسلامی

زبان فارسی علاوه بر این که زبان دوم اسلام و زبان اول جهان تشیع بوده، زبان دانشمندان ایرانی در گستره تاریخ بوده است؛ به عبارتی این زبان، زبان علم بوده است به گونه‌ای که دانشمندان و محققان ایرانی همواره یافته‌ها و پژوهش‌های خویش را به این زبان منتشر نموده‌اند. امروزه، زبان علم را زبانی می‌دانند که برای بیان مطالب دقیق علمی در علوم تجربی و اثباتی به کار می‌رود. معاصران، علم را به عنوان معادلی برای science به کار می‌برند، اما هنگامی که از علوم در فرهنگ اسلامی و ایرانی در قرون گذشته سخن می‌گوییم، منظورمان «مجموعه اطلاعات و دانش‌هایی است که در امور دینی و دنیوی بحث و تحقیق کند اعم از مسائل شرعی و عرفی و ادبی و عقلی و جز آن‌ها. بنابراین مراد ما همه انواع اطلاعات بشری است» (صفا، ۱۳۷۱: ۶۵).

علاوه بر این، زبان فارسی، زبان گویای آرمان‌ها و ارزش‌های انقلاب اسلامی است. در جهان امروز منادیان، رهبران و پرچمداران مقابله با استکبار، کلمات کلیدی و رمز حرکت و پویایی را از زبان فارسی می‌گیرند: به عبارتی زبان فارسی زبان مشترک آزادی‌خواهان جهان در قرن بیست و یکم بوده و ادبیات انقلاب‌ها اکنون به زبان فارسی است. این ویژگی در بیانات مقام معظم به این گونه بیان شده است:

«امروز در ایران به برکت انقلاب اسلامی، بسیاری از سخنان والا، درست و دلنواز بر زبان‌ها جاری می‌شود که بسیاری از ملت‌ها درک درستی از آن ندارند» (۱۳۷۴/۱۰/۱۶).

«امروز ایران معتقد است برای دنیا پیامی دارد؛ و آن اسلام انقلابی ماست. امروز اعتقادمان این است که برای دنیا پیامی داریم. این پیام، یک حامل و رسانه درستی می‌خواهد؛ و آن جز زبان، چیز دیگری نیست» (۱۳۷۰/۰۹/۱۸).

«جاذبه سخنان امام و حقایق انقلاب و مفاهیم انقلابی، این‌ها را با زبان فارسی مأنوس کرده بود و این زبان را می‌فهمیدند. هم در منطقه شرقی عربستان که صدای ما به آنجا می‌رسد، هم در

پاکستان و بخصوص در هند، و هم در آفریقا ما این را دیدیم. من سال ۵۹ هند بودم؛ در آن جا دیدم که کسانی به خاطر سرودهای انقلابی، زبان فارسی را می فهمند؛ مطمئناً در جاهای دیگر هم این معنا وجود دارد؛ بنابراین، هر جا که جاذبه این فرهنگ و این تفکر بتواند راهی باز کند و نفوذی بکند، زبان فارسی هم هست» (۱۳۷۰/۱۱/۲۹).

«بدون تردید اسلام از طریق زبان فارسی و فارسی زبانان به چین، شبه قاره و بخشی از آسیای میانه گسترش یافته است و بسیاری از کسانی که در این مناطق به اسلام گرویده اند، هنوز یادگارها و نشانه های زبان فارسی را در کلمات و اصطلاحات دینی خود حفظ کرده اند و این خود مایه سربلندی و افتخار است» (۱۳۷۴/۰۶/۱۰).

«زبان فارسی برای تمام کسانی که علاقه مند به معارف والای بشری هستند، یک ذخیره مهم، با ارزش، قابل فراگیری و پیگیری است» (۱۳۷۴/۰۶/۱۰).

«یکی از عوامل گسترش زبان فارسی در دنیا - و لاقلاً در این ناحیه - همراهی آن با دین و پیام دین و معارف دینی باشد؛ یعنی آن کسی که این دین و این معارف را می پذیرد، زبانی را هم که حامل آن است، می پذیرد» (۱۳۷۰/۱۱/۲۹).

«ما می توانیم آن محتوای عرفانی و آن فرهنگ اسلامی را که شکل لطیف و زیبای خودش را در ایران داشته، عامل گسترش زبان بدانیم» (۱۳۷۰/۱۱/۲۹).

«اسلام، به زبان عربی وارد ایران شد؛ اما به زبان فارسی ترویج پیدا کرد و در طول قرن های متمادی بیشترین معارف اسلامی و سخنان حکمت آموز به وسیله ایرانیان فارسی زبان در میان ملت ها انتشار یافت» (۱۳۷۷/۱۲/۱۲).

«بخش عظیم و غیر قابل اغمازی از موارث کهن بشریت اعم از فلسفه، دین، علم، اخلاق، عرفان و سیاست به وسیله زبان فارسی منتقل شده است که دست یافتن به آن بدون اطلاع از این زبان آسان نیست. آنچه که مولوی، عطار، حافظ، سعدی، فردوسی و دیگر بزرگان علم و ادب

فراهم آورده‌اند، تنها زمانی می‌تواند مورد استفاده کامل بشریت قرار گیرد که به زبان اصلی یعنی زبان فارسی در اختیار طالبان و پژوهندگان آن گذاشته شود» (۱۳۷۷/۱۲/۱۲).

«زبان فارسی یک روزی از قسطنطنیه آن روز، از استانبول آن روز، زبان علمی بوده تا شبه قاره هند. در شبه قاره هند برجسته‌ترین شخصیت‌ها با زبان فارسی حرف می‌زدند» (۱۳۹۲/۰۹/۱۹).

به طور خلاصه می‌توان گفت مقام معظم رهبری در بیانات خود ویژگی‌ها و خصوصیات را به این نحو برای زبان فارسی بر شمرده‌اند: ترکیب‌پذیری، شیوایی و سادگی، غنی و سرشار بودن، گنجایش و ظرفیت داشتن، آهنگین و شیرین بودن، گستردگی و دامنه نفوذ، زبان علم، زبان اسلام و انقلاب اسلامی.

«با مشخص شدن ویژگی‌های زبان فارسی در کلام مقام معظم رهبری، حال این سؤال مطرح می‌شود که ایشان کدام ویژگی زبان فارسی را از بقیه ویژگی‌ها در خور توجه می‌دانند؟ برای پاسخ به این سؤال از تکنیک حضور و عدم حضور که از تکنیک‌های روش تحلیل محتواست استفاده کرده‌ایم:

جدول فراوانی ویژگی‌های زبان فارسی در هفت سخنرانی مقام معظم رهبری

درصد نسبی	تجمع فراوانی	۹۲/۰۹/۱۹	۷۷/۱۲/۱۲	۷۵/۰۲/۱۳	۷۴/۱۰/۱۶	۷۲/۰۲/۱۸	۷۰/۱۱/۲۹	۷۰/۰۹/۱۹	سخنرانی	
									ویژگی	تکرار
۱۱,۱۱	۴				**	*	*		ت ترکیب پذیری	۱
۸,۳۳	۳		**				*		شیوایی	۲
۸,۳۳	۳			*		*	*		غنی	۳
۱۳,۸۹	۵		*		*	*	*	*	ظرفیت	۴
۱۶,۶۷	۶		**	*	*	*	*		آهنگین	۵
۱۳,۸۹	۵	*				***	*		نفوذ	۶
۲۷,۷۸	۱۰	*	**		***		***	*	زبان علم، اسلام، انقلاب اسلامی	۷

با توجه به جدول فوق مشخص شد ویژگی « زبان علم، زبان اسلام و انقلاب اسلامی» بالاترین بسامد آماری «۲۸ درصد» و ویژگی های شیوایی و غنی با «۸ درصد» پایین ترین بسامد آماری در بیانات هفتگانه مقام معظم رهبری دارد؛ بنابر این معظم له، از ویژگی های زبان فارسی به ویژگی «زبان علم، اسلام و انقلاب اسلامی» نسبت به بقیه خصوصیات زبان فارسی تأکید بیشتری دارد.

Archive of SID

نتیجه گیری

مهم‌ترین عامل پاسداشت زبان، احساس مسئولیت و اراده کاربران آن زبان در حفظ و ارتقاء جایگاه آن است که قوه محرکه این اراده جمعی، نقش و کارکرد رهبران آن جامعه می‌باشد. یکی از برجسته‌ترین رهبران جهان معاصر، که خود عاشق و شیفته زبان فارسی، ادیبی حاذق و شاعری شعرشناس بوده و سخنان تحوّل‌آفرینش همواره راهنما و نقشه راهی برای حفاظت از این میراث ارزشمند تلقی می‌شود؛ شخص مقام معظم رهبری، حضرت امام خامنه‌ای است. شخصیتی که زبان فارسی را کلمه طیبه، استخوان فقرات ملت، گنجینه عظیم میراث فرهنگی - که بار فرهنگ پرطرفیت اسلام و انقلاب اسلامی را به دوش می‌کشد - می‌داند و همواره دغدغه‌اش پاسداری از این عنصر مهم هویت ملی است.

این پژوهش که با هدف تحلیل محتوای بیانات مقام معظم رهبری به عنوان سند بالادستی نظام، به شناخت ویژگی‌های زبان فارسی، پرداخته، به این نتیجه رسید که در بیانات مقام معظم رهبری ویژگی‌های زبان فارسی عبارتند از: ترکیب‌پذیری، شیوایی و سادگی، غنی و سرشار بودن، ظرفیت و گنجایش داشتن، آهنگین و شیرین بودن، نفوذ و گستردگی داشتن، زبان علم، اسلام و انقلاب اسلامی.

هم چنین در بیانات معظم‌له، مشخص شد ویژگی «زبان علم، اسلام و انقلاب اسلامی» با «۲۸ درصد» بالاترین بسامد آماری و ویژگی شیوایی و غنی با «۸ درصد» پایین‌ترین بسامد آماری را داراست؛ بنابراین می‌توان گفت: با عملیاتی شدن گفتمان علمی و صدور ارزش‌های انقلاب اسلامی حوزه نفوذ زبان فارسی گسترده‌تر خواهد شد.

فهرست منابع و مآخذ

- ۱ حافظ شیرازی، شمس‌الدین محمد، (۱۳۷۷)، *دیوان حافظ*، به تصحیح: محمدقزوینی و قاسم غنی، تهران: انتشارات فرجام.
- ۲ خامنه‌ای، علی، (۱۳۹۲/۰۹/۱۹)، بیانات در دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- ۳ - _____، (۱۳۷۰/۱۱/۲۹)، بیانات در دیدار با اعضای فرهنگستان زبان و ادب فارسی.
- ۴ - _____، (۱۳۷۴/۱۰/۱۶)، بیانات در دیدار با اعضای مجمع بین‌المللی استادان زبان فارسی.
- ۵ - _____، (۱۳۷۲/۱۱/۱۸)، بیانات در دیدار با جمعی از ایران‌شناسان و استادان ادبیات فارسی در کشورهای مشترک‌المنافع.
- ۶ - _____، (۱۳۷۵/۰۲/۱۳)، بیانات در دیدار مدیران و مسؤولان مطبوعات کشور.
- ۷ - _____، (۱۳۷۰/۰۹/۱۸)، بیانات در دیدار با اعضای شورای عالی ویرایش زبان فارسی در صدا و سیما.
- ۸ - _____، (۷۷/۱۱/۱۳)، بیانات در دومین روز دهه فجر.
- ۹ - _____، (۱۳۷۷/۱۲/۱۲)، بیانات در دیدار اعضای دومین مجمع بین‌المللی زبان فارسی.
- ۱۰ - _____، (۱۳۸۱/۱۱/۰۷)، بیانات در دیدار با اعضای انجمن اهل قلم.
- ۱۱ - _____، (۱۳۷۰/۱۲/۰۵)، بیانات در دیدار با اعضای گروه ادب و هنر صدای جمهوری اسلامی ایران.
- ۱۲ - _____، (۱۳۸۳/۰۴/۱۷)، بیانات در دیدار با جوانان، اساتید، معلمان و دانشجویان دانشگاه‌های استان همدان.

- ۱۳ - _____، (۸۲/۰۲/۲۲)، بیانات در دیدار با دانشجویان دانشگاه شهید بهشتی.
- ۱۴ - _____، (۸۵/۰۸/۱۸)، بیانات در دیدار با دانشجویان.
- ۱۵ - _____، (۷۱/۰۴/۲۲)، بیانات در دیدار با فرماندهان نیروهای مقاومت بسیج سراسر کشور.
- ۱۶ - _____، (۸۴/۱۲/۱۲)، بیانات در دیدار با فرهنگیان کرمان.
- ۱۷ - _____، (۸۳/۰۲/ ۲۸)، در دیدار با کارکنان سازمان صدا و سیما.
- ۱۸ - خطیبی، حسین، (۱۳۹۳)، *نگرشی بر تاریخ و فرهنگ ایران زمین*، سایت، www.iranboom.ir
- ۱۹ - پایگاه اطلاع رسانی مقام معظم رهبری به نشانی www.leader.ir
- ۲۰ - سعدی، مصلح بن عبدالله، (۱۳۴۰)، *متن کامل دیوان شیخ اجل سعدی شیرازی*، چاپ مظاهر مصفا، تهران.
- ۲۱ - شریعتی، علی، (۱۳۶۱)، *بازشناسی هویت ایرانی - اسلامی*، تهران: انتشارات چاپخش.
- ۲۲ - صفا، ذبیح الله، (۱۳۷۱)، *تاریخ ادبیات در ایران*، ج اول، تهران: انتشارات فردوس.
- ۲۳ - قبادی، حسینعلی، (۱۳۸۷)، *ادبیات فارسی و هویت ایرانی*، چالش‌ها و راهبردها، مجموعه مقالات همایش زبان فارسی، چالش‌ها و راهبردها، تهران: تحقیقات استراتژیک.
- 24- Goud, Marco,(2006), *De Perzische muze in de polder De receptie van Perzische poëzie in de Nederlandse literatuur*" Rozenberg Publishers, Amsterdam,P:251